

ANDOVER-HARVARD LIBRARY

AH 26L1 E

DOOPSGEZINDE BIJDRAGEN.

NIEUWE SERIE.

1040

943
Menn. 346
D6916i
1870

DOOPSGEZINDE BIJDRAGEN.

VERZAMELD EN UITGEGEVEN

DOOR

D^r. J. G. DE HOOP SCHEFFER,

HOOGLEERAAR TE AMSTERDAM.

Nieuwe Serie.

LEEUWARDEN,

H. KUIPERS,

1870.

I N H O U D.

I. MENGELINGEN.

	Blz.
P. COOL. De hoogste roeping der Friesche Societeit en van soortgelijke vereenigingen.....	1.
J. HARTOG. De laatste resolutie van den magistraat te Deventer tegen de doopsgezinden in die stad.....	16.
D. LODEESEN. De kerkstichting te Koudum.....	32.
J. G. DE HOOP SCHEFFER. Onze martelaarsboeken.....	45.
H. HAGA. Drie brieven over de Algemeene Doopsgezinde Societeit..	90.
P. H. VEEN. Het ontstaan van de vereenigde doopsgezinde ge- meente te Heerenveen en de Knijpe. (Eene nalezing).....	108.
S. HOEKSTRA BZ. De moderne richting en de doop.....	119.
I MOLENAAR. Oud en nieuw uit de gemeenten te Irnsum en te Poppingawier	139.

DE KERKSTICHTING TE KOUDUM.

Mijn eerste verzoek, waarde lezer! is, dat ge dit stukje leest. Want het is niet geschreven omdat de redacteur der *Bijdragen* plaagde, ook niet, omdat de lust “zich gedrukt te zien” prikkelde, maar om een zaakje duidelijk te maken, dat wel niet algemeen goed begrepen schijnt te zijn. Zoo ziet men, dat de welbeminde “*Doopsgezinde Bijdragen*” wel degelijk “in eene bestaande behoefte voorzien.” Want deze huiselijke zaak kon zich toch kwalijk wagen tusschen het rumoer der openbare pers, en — een circulaire van 10 bladzijden zou allen kerkeraden schrik aanjagen.

Toen, in het voorjaar, de kerkeraad der herstelde doopsgezinde gemeente te Koudum met zijn circulaire bij de broederen aanklopte, om een penning voor een nieuw kerkje, ontmoette hij aan de eene zijde bij velen de oude doopsgezinde hartelijkheid en vaardigheid om te steunen en te geven. Maar aan de andere zijde stuitte hij hier en daar op een eenigszins nieuw verschijnsel: op een zekeren schrik, die door den lande der doopsgezinden gevaren was, tegen het oprichten van nieuwe gemeenten.

Dit geeft mij het recht, om de aandacht te vragen voor een wat breeder uiteenzetting van den bijzonderen toestand alhier en de bijzondere bedoelingen met het her-

stellen dezer gemeente. Maar als dat gedaan is wenschte ik nog wel een oogenblikje in het algemeen door te praten over het verflauwen van den ouden ijver voor onze doopsgezinde belangen.

“Wij hebben reeds genoeg van die kleine gemeenten”, — zeggen sommigen — “geef er ons toch niet meer.”

Zoo iemand dan voel ik de kracht van dat bezwaar, en heb ik de nadeelen van die al te kleine kuddekens leeren kennen. Hier doet een ledental, te klein om het kleinste kerkje te vullen, den leeraar weemoedig vragen: “is dat de studie mijner jeugd en den arbeid mijns levens waard?” Ginds is één ondeugend lid in staat veel kwaad te stichten en veel goed tegen te houden, door het al te groote gewicht, dat zijn wegblijven uit het kleine kringetje verkrijgen zou, of werkelijk verkrijgt. Men wordt dikwijls genoodzaakt al te veel door de vingers te zien, om toch niemand te verliezen, of zoo mogelijk een te winnen. En, als de kinderen dezer eeuw zich aan het rekenen zetten, hoeveel wel elk lid van zulk een microscopische gemeente “kost” — ik heb het woord hooren gebruiken! — dan staat verlegen wie aan die telbare en tastbare waarheid slechts beginselen, slechts piëteit, slechts verwachtingen en zedelijke bedoelingen kan tegenover stellen.

Ik zou hiertegen kunnen wijzen op lichtzijden aan die beperkte werkkringen, aan die wachten op de voorposten, verbonden. Mag ik namen noemen, dan staan mij van Knollendam en van Broek op Langendijk en zelfs hier, óók liefelijke beelden en herinneringen voor den geest. Als wij de gereformeerden zien worstelen met overmaat van wetsbepalingen van hoog kerkbestuur en afwezigheid van regelmaat in eigen boezem, — als we elken

Zondag die weinigen met onverkoelbaren ijver zagen opkomen, — als we de zaakjes zoo broederlijk en vertrouwelijk steeds ten beste schikten, — is het mij, die geen optimist ben, toch menigmaal overkomen uit te roepen: “wat heeft “de toestand van een predikant in zulk een kleine doopsgezinde gemeente toch veel benijdenswaardigs, rustigs, “vrij’s en opwekkends!”

Maar ik heb afdoender tegenwerping. Dat Koudum van oudsher een doopsgezinde gemeente gehad heeft, laat ik rusten. Dit weegt slechts bij dezulken, die iets voelen trillen in het gemoed bij het denkbeeld, om in onze dagen te herwinnen, wat de platheid der 18^e eeuw heeft verloren doen gaan. Maar ik bedoel dit. Het geldt hier niet het stichten van eene kleine gemeente, maar omgekeerd het vergrooten van eene bestaande gemeente, of bestaande combinatie, die anders dreigt weg te kwijnen. Geen versnippering van krachten, maar samenrapping; geen nieuwe stichting kunstmatig en lichtvaardig optrekken, maar een oude stichting liefdevol bewaren en bij tijds onderhouden, is het doel.

Sedert jaren zijn Hindeloopen en Molkwerum gecombineerd in dien zin, dat de eenvoudige broederen en zusteren dezer laatste gemeente zich tevreden stellen met den Hindelooper predikant de stormen en golfspatten van den zeedijk te zien trotseeren, om daar twee van de drie Zondagen te prediken en ’s winters wekelijks te catechiseeren.

Molkwerum blijft wat het was: een klein maar trouw en bescheiden gemeentetje. Doch Hindeloopen is in een bijzonder geval. Het eenmaal rijke stadje — misschien het rijkste van ons land — met eene doopsgezinde gemeente van 1000 leden (zegt men), — is zinkende en zinkende

gebleven sedert het laatst of het midden der vorige eeuw, en het is of de doopsgezinde gemeente wel het meest onder de algemeene verachtering te lijden heeft gehad. Of men al de eene overgeblevene der twee kerken tot minder dan haar halven omvang heeft verbouwd, nog is dat gebouw veel te groot voor het arme, kleine overschot.

Geen wonder dat Hindeloopen wel eens zeer groote moeite gehad heeft, om eene vacature, zoo die ontstond, vervuld te zien. En mocht die nog eens komen, dan zou dat wel eens onmogelijk kunnen worden, als alles zoo blijft.

Nu woonden er sedert geruimen tijd te Koudum enkele doopsgezinden, die aan al de bezwaren van "doopsgezinden in de verstrooiing" blootgesteld waren. Steller dezès gaf nog aan de beroeping naar Hindeloopen gehoor mede met het doel, om iets voor die broederen te doen. Op ringvergaderingen en particulier van verschillende zijden was hem meer dan eens de wenschelijkheid onder 't oog gebracht, om de hand der liefde ook over die verstrooiden uit te strekken. Dit diene gedeeltelijk tot antwoord op de bedenking, die in de vergadering der Friesche societeit van een geachte zijde gemaakt werd. Van die vrienden te eischen, dat ze naar Molkwerum of Hindeloopen ter kerk en catechisatie zouden komen, ging wel aan in theorie, maar niet in de praktijk. De afstand van 1½ uur in onze barre streken, de maatschappelijke toestanden en allerlei groote kleine bezwaren, maakten hier onmogelijk, wat elders, hoewel bij uitzondering, geschiedt.

Toen vatte schrijver dezès dit plan op: De Hindeloopsche gemeente of Hindeloopsche combinatie vergrooten, door Koudum er bij te voegen, op gelijke wijze als tot nog toe Molkwerum zich er bijvoegt; — de predikbeurten zóó

regelen, dat ze door één predikant konden worden waargenomen; — en den predikant van Hindeloopen c. a. voor deze zijne meerdere werkzaamheden, geene rechtstreeksche verhooging van jaarwedde, maar alleen, zoo mogelijk, deze verlichting te bezorgen, dat hij zijn barre tochten, ook die naar Molkwerum, voortaan per rijtuig zou kunnen afleggen. Dan zou hij met den geest misschien iets meer, maar met het lichaam zeker minder behoeven te sloven. Hij zou zijne gemeente tot eene combinatie van omtrent 70 leden zien aangroeien, en ruimer en aangenamer werkkring hebben. — Ik weet wel, drie kleine gemeenten gecombineerd geven nog niet het opwekkende van ééne met dat ledental. Maar er is toch een zekere afwisseling en vergoeding. Reeds nu, als de kleine zaakjes van een of twee dier kleine gemeenten haren leeraar dreigden moedeloos te maken, is het hem meer dan eens gebeurd in het derde kuddeke opwekking genoeg te vinden, om met God en zijn geweten moedig voort te worstelen.

Kortom, wie met de omstandigheden bekend is, zal mij dit toestemmen: bleven de zaken, zoo als ze nu waren, dan zouden, bij eene mogelijke vacature, Hindeloopen en Molkwerum eindelijk het punt bereikt hebben, dat ze te vergeefs aan predikanten en proponenten haar roepstem lieten hooren. En dan konden ze den weg van Dordrecht of menig andere vervloeiide gemeente opgaan. In allen gevalle hadden we weder twee gemeenten en ééne predikantsplaats, in deze streken, de bakermat en oudtijds het bloeiveld van ons genootschap, verloren. Wie dat niet bejammeren zou, die is — niet van doopsgezinde ouderen geboren.

Daarentegen kunnen de drie gemeenten, aldus samen gevoegd, nog langen tijd een goed geheel en een vrij aan-

genamen werkkring voor een leeraar vormen, in afwachting van 't geen de toekomst opleveren zal. Nog lang kan, en zoo lang het mogelijk is *moet*, Hindeloopen daarbij echter het middelpunt zijn. Dat is haar oud en eerwaardig recht, en tot nog toe heeft het wonen op dit rustige welwillende plaatsje veel aantrekkelijks.

Derhalve, van een nieuwe stichting moet hier niet gesproken worden; het is: door het herstellen van eene vervloede gemeente het mogelijk vervloeien van twee andere bovendien verhoeden.

Daartoe is niet meer noodig dan eene kleine jaarlijksche subsidie van onze beide societeiten, gedeeltelijk reeds verleend, gedeeltelijk met eenig vertrouwen verwacht. Ten anderen een klein kapitaaltje, om een plaats van samenkomst te bouwen. Ik gebruik met opzet dat woord. Want het woord *kerk* schijnt o. a. eene onzer groote gemeenten aan een al te grootsche stichting te hebben doen denken. Ze meende, we konden het met een particuliere woning wel voor lief nemen. Gewisselijk. Als die maar te vinden ware geweest: zelfs niet in huur, al wilden we ook 10 percent van het nu benoodigde bouwkapitaal geven.

Maar — mag ik het zeggen? — er schuilen misschien hier en daar andere bezwaren. Ik spreek natuurlijk alleen van de openlijk bespreekbare sympathieën en antipathieën.

Sommigen schijnen te vreezen, dat er eenige propagande van een zekere richting onder loopt, of althans dat de bloei van deze stichting afhangen zal van de omstandigheid, of er in de gereformeerde gemeente der plaats een

modern of een behoudend prediker tegenover haar staan zal. Uit het besprokene blijkt dunkt mij genoeg, dat dit hier het geval en de bedoeling geenszins is.

Doch hiermede zetten we den voet op een terrein, waar ik, ondanks de voetangels en klemmen, nog een paar stappen wil wagen.

Naar aanleiding, niet enkel van ons Koudumer plannetje, maar ook van sommige verschijnselen en waarschuwingen, — kleine aardshokken en rookkolommen boven den vuurberg, — heb ik nog iets op het hart. Moge niemand mij hiervoor een “Woord van terechtwijzing” toesnauwen, omdat ik te jong ben!

’t Schijnt me wel eens, dat de huiselijke handelingen en bewegingen, zelfs onder ons doopsgezinden, ook al meer en meer onder den druk komen van de groote questies dezes tijds: modern of niet modern. ’t Is mij hier volstrekt niet te doen, om vóór of tegen eene der beide richtingen iets te zeggen of te strijden. Ik heb het oog op eene andere nieuwigheid.

Er is vrij wat veranderd, sedert mijn tijdgenooten en ik jong waren, in onze verhouding tot elkander. We gelijken op een groot gezin, waaruit de zonen, volwassen geworden, ieder zijn eigen huis en eigen kring beginnen te stellen boven de gemeenschappelijke familievereenigingen aan den ouden huiselijken haard. Zonder beeldspraak: er begint een zeer merkbare neiging te ontstaan, om zich te schamen voor de oude afhankelijkheid aan elkander, die aan de “menniste zusjes” en “menniste broërtjes” met een glimlach werd nagegeven. Het wordt mode zich daar verheven boven te toonen; en er worden zoowel orthodoxe als moderne schouders over opgehaald.

Merkwaardig, hoe in dit punt de verschillende richtingen elkander kruisen en dooreenwarren. De behoudsmannen zien zooveel onheil in de nieuwe en zooveel heil in de oude leer, dat ze meer gevoelen voor hun geestverwanten buiten, dan voor de afdwalende broeders in hun genootschap. En de mannen van het nieuwe dansen met zouaven-overmoed den *cancan* op al die oude scheidsmuren, waarvan ze niet hooren willen. Verouderd en kleingeestig is in hun oog die huiselijke band, dat streven en geven voor het behoud van het genootschap. Met een eigenaardig woord, waarbij de lip zich vrij verachtelijk krult, noemen zij het *doopsgezindisme*. Beiden coquetteeren liever met hun geestverwanten in het groote huis aan de overzijde, dan vreedzaam samen te leven in de gemeenschappelijke woning.

Merkwaardig, omdat er uit blijkt, dat niemand zoo behoudend is, of er loopen moderne strepen door, en niemand zoo modern, of hij blijft met een zijner wielen in het oude spoor. Immers dat al te open oog van de eersten voor het goede dat anderen en het verkeerde dat wij zelven hebben, — is een bepaald nieuw verschijnsel, zeer veel gelijkende op die overmaat van “waardeering,” welke aan de meest nieuwerwetsche liberaliteit wordt nagegeven. En de neiging bij de anderen om de scheidsmuren gering te achten, nu het verschil in leerstelsel gering is, — wat is het anders dan, naar der ouden wijze, de leer bovenaan, in de leer vooral het onderscheid stellen?

Moge ook het oude leerstellig verschil zijn weggevallen, of juist, dwars over de oude scheidsmuren heen, een geheel andere scheiding gekomen zijn, — het verschil van geest en karakter tusschen doopsgezinden en anderen bestaat nog, en kan nog onder hen zelven den band der één-

heid vlechten. Onze broederschap heeft nog hare eigen beginselen en haar eigen geest.

Onder die *beginselen* mag toch altijd wel in de eerste plaats genoemd worden *vrijheid*. Niet enkel de heerlijke vrijheid van wetten en reglementen, maar ook de vrijheid van catechismus-druk. Wij zijn vrij in den goeden zin, namelijk, niet alleen vrij om zeer vrijzinnig te wezen, maar ook vrij om zeer behoudend of wat ook te zijn.

En van doopsgezinden *geest* te spreken, is nog geen ijdele roem geworden. Bij anderen staan de kerk en de leer, de kerkmannen en de partijen altijd te veel op den voorgrond; dáárover wordt gestreden, en aan het eigenlijke, waarvoor een kerk bestaat, komt het dikwijls niet toe. Bij óns stonden die en staan die meer op den achtergrond, en zoo hebben we tijd en hart over voor de hoofdzak. Wie onze kerkelijke zeden en kerkelijke toestanden met die der naburen vergelijkt, gevoelt dat hij in een geheel anderen kring is. Onze kerkeraden sukkelen niet met een Talmud van reglementen, die ze wel móéten overtreden, want ze kennen ze niet. Naar hun geweten schikken ze de zaken, en meestal goed. Onze vergaderingen zijn heel wat anders dan die tongen- en stemmenworstelingen, waar gediplomatiseerd wordt, als door de Europeesche gezanten te Munster en Osnabrück, of gewerkt en gebogen, als door de vóór- en tegenstanders van 's pausen onfeilbaarheid. Onze predikanten werken samen en blijven elkander vertrouwen en liefhebben, al staan hun leerstelsels zoover vaneen als Berlijn en Parijs. Onze gemeenteleden gevoelen iets voor hun gemeente en hun genootschap, als voor hun eigen zaak.

Welnu, om den wille van die beginselen en dien geest

zij er, en blijve er onder ons bovenal liefde voor de broederschap. En dit is mijn klachte, dat we beginnen te vervallen in de ondoopsgezinde fout, om onze leerstellingen te stellen boven die liefde.

Men mag zich niet verwonderen, dat de rechterzijde getracht heeft onzen proponenten een soort van *quia* en *quatenus*, een belijdenisje op het geweten te binden. Maar dan zou om zijn leer menigeen afgewezen worden, die om zijn geest en beginselen ten volle onzer een was. Het is zeer billijk, dat van dezelfde zijde bezwaar is gemaakt tegen eene eenzijdigheid, die aan onze kweekschool schijnt te bestaan. Maar, mochten al onze alumni van Utrechtsche leerstoelen de leer opvangen, die hun de eenig ware toeschijnt, — het verkeer onder geheel andere kerkelijke personen zal hun zoo geheel andere kerkelijke manieren geven, dat ze vreemd tegenover ons allen zullen staan. Ik vraag niet wat leer er in zal komen, maar ik vrees: de doopsgezinde geest zal er uitgaan.

En de broeders van de linkerzijde stellen op hunne wijze ook dikwijls hun moderniteit of liberaliteit, — dus ook weder hun leerstellingen, — boven die liefde. Omdat van hun kansels en die hunner gereformeerde geestverwanten dezelfde leer wordt gepredikt, schamen ze zich bijna, dat het verschil van genootschap nog een scheidsmuur zou zijn.

Ik zeg niet, dat ze te liberaal zijn, maar ze zoeken de liberaliteit, waar ze niet gezocht behoeft te worden. Liberaliteit behoeft niet op zelfvernietiging uit te loopen.

We spreken van doopsgezinden geest. Juist in naam van dat woord *geest*, worden we wel eens op de vingeren getikt, dat we te veel met stoffelijke middelen werken. Hier verontwaardigt zich er een, dat een jaarlijksche ver-

gadering alleen over geldzaken handelt en niet over geloofszaken twist. Elders spot er een, dat de bronnen van dien Pactolus te gemakkelijk stroomen, om tot stand te brengen, wat alleen de geest moest uitwerken. Ze vinden iets kunstmatigs in die nette kerkjes en fraaie pastorijen, en zeggen, dat daarin het koninkrijk Gods niet gelegen is. Ze vergeten, dat die zeer stoffelijke krachten toch eigenlijk niets anders zijn dan de geest der vaders in vertrouwde vaten voor het nageslacht bewaard, en zeker ten zegen, zoolang ze met die broederlijke onpartijdigheid worden besteed. Ze vergeten, dat juist uit die schijnbaar zoo prozaïsche geldkracht onze goede geest en onze heerlijke broederband zich zien laat. Wij collecteeren niet, zooals de zusterkerk, slechts ieder bij zijn eigen partij, meestal zelfs om de andere partij te drukken en te deuken, maar vrij kloppen we aan waar doopsgezinden wonen, niet vreezende dat de eerste vraag zal zijn: van wat kleur zijt ge? Ze vergeten misschien ook, dat de groote zusterkerk die naast ons staat, met haar grooter gemeenten en grooter indrukwekkendheid, in zoo menig ander opzicht weer sommige klassen aantrekt, dat we wel in haar zouden kunnen vervloeien, als we geen gebruik maakten van dit eenige uiterlijke voorrecht, dat wij hebben.

De vraag waarop alles aankomt is, of we nog onze roeping, ons recht van bestaan hebben. Met warmte en vertrouwen schaar ik mij onder die, gelukkig nog, velen, die met driedubbelen nadruk op die vraag *ja* antwoorden. Uit Harlingen liet broeder COOL op de vergadering der Friesche sociëteit een verstandig en toch warm woord in dien geest hooren ¹.

¹ Zie deze *Toespraak* blz. 1—15.

Niet zoozeer om onze leerstellingen, maar om onze beginselen en onzen geest. Wij die *niet* door kerkelijke reglementen en leerstellingen verhinderd, — ja *verhinderd* worden, om al onze krachten te besteden alleen aan het jagen naar den goeden geest, — we hebben meer nut gedaan, dan in een paar volzinnen te zeggen is. En voelen zij die daarbuiten staan ook te weinig neiging om tot ons te komen, wij hebben nog minder lust, om daarom ons huis af te breken, waarin wij ons wél bevinden.

Ja waarlijk, als we op staatkundig gebied den oorlog vreeselijker dan ooit de groene velden rood zien verven, op kerkelijk gebied, meer dan ooit het eeuwenheugend twistgeschreeuw de gansche kerk met ontbinding zien bedreigen, — zijn we meer dan ooit geneigd en gerechtigd tot den wensch: “Och! of alle menschen doopsgezind waren!”

Maar ten minste mogen we wenschen: dat alle doopsgezinden niet op zullen houden doopsgezinden te zijn. En dat blijven ze, van welke richting ook, als ze den ouden band bewaren en de oude liefde niet verloochenen.

Wat heeft dat alles met dat kleine zaakje van Koudum te maken? Zooveel ten minste, dat, al wie die liefde voor ons genootschap heeft, al wie het instandblijven van dat genootschap goed acht, ook de kleine deelen niet versmaden zal, waaruit dat genootschap bestaat.

En nu over den stand der zaak nog een kort bericht. Zoo vol vertrouwen waren we op den doopsgezinden geest, als de bedoeling dezer stichting maar genoeg bekend werd, dat we reeds tot de aanbesteding en het bouwen zijn over-

gegaan, hoewel we nog lang niet de vereischte som bij elkander hadden.

Nu hebben we dit voorrecht, dat we zeker weten hoe groot onze behoefte wezen zal. Voor *f* 2100 is 't geheele gebouwtje aanbesteed. Voor meubilair, omheining en verdere onkosten zullen ten hoogste nog *f* 400 noodig worden. En het gevaar dat men zeggen zou: "ze zijn reeds begonnen, dus hebben ze niet meer noodig" — meenden we door openhartige blootlegging van den toestand te kunnen afweren.

Tot op heden zijn nagenoeg duizend gulden aan giften van vier-en-dertig gemeenten en bijdragen uit eigen kring ontvangen. En met broederlijk vertrouwen twijfelen wij er niet aan, of nog menig kerkeraad zal door hen, die zoo goed voorgingen, — zelfs zij die eenmaal zeiden: "we doen er niet aan," zullen hiertoe toch niet te trotsch wezen — opgewekt worden om te toonen, dat er nog genoeg van den ouden doopsgezinden geest onder ons is overgebleven, om een gemeente die na zestigjarige verwaarloozing weder althans een kerkje verlangt, niet in de woestijn te laten roepen!

Hindeloopen, Sept. 1870.

D. LODEESEN.

